

# Aplikasi Pengajian Hadith Dalam Kalangan Masyarakat Malaysia: Tumpuan Terhadap Pembelajaran Murid Sekolah Kebangsaan (Application of Hadith Studies Among Malaysian Society: A Focus on the Learning of Primary School Students)

Amran Abdul Halim  
Fakulti Pengajian Quran dan Sunnah  
Universiti Sains Islam Malaysia  
Email: [amranabdulhalim@usim.edu.my](mailto:amranabdulhalim@usim.edu.my)

Abdulloh Salaeh  
Fakulti Pengajian Quran dan Sunnah  
Universiti Sains Islam Malaysia  
Email: [abdulloh@usim.edu.my](mailto:abdulloh@usim.edu.my)

Shumsudin Yabi  
Fakulti Pengajian Quran dan Sunnah  
Universiti Sains Islam Malaysia  
Email: [shumsudin@usim.edu.my](mailto:shumsudin@usim.edu.my)

Norazmi Anas  
ACIS,  
Universiti Teknologi MARA Cawangan Tapah  
Email: [ustazazmi@gmail.com](mailto:ustazazmi@gmail.com)

Muhammad Arif bin Yahya  
Fakulti Pengajian Islam,  
Universiti Kebangsaan Malaysia  
Email: [arifyahya@ukm.edu.my](mailto:arifyahya@ukm.edu.my)

Mesbahul Hoque  
Fakulti Pengajian Quran dan Sunnah  
Universiti Sains Islam Malaysia  
Email: [mesbahul@usim.edu.my](mailto:mesbahul@usim.edu.my)

Norakyairee Mohd Raus  
Fakulti Pengajian Quran dan Sunnah  
Universiti Sains Islam Malaysia  
Email: [norakyairee@usim.edu.my](mailto:norakyairee@usim.edu.my)

## Abstrak

Penulisan artikel ini adalah bertujuan mengaplikasikan pengajian hadith kepada murid-murid sekolah kebangsaan di Malaysia. Metod penulisan dalam artikel ini adalah kualitatif dan pendekatan kajian perpustakaan iaitu penulis meneliti hadith-hadith dari Sahih Bukhari untuk dijadikan bahan bantu pengajaran kepada murid-murid di sekolah kebangsaan dan juga melihat kepada kandungan hadith dalam buku teks Pendidikan Islam sekolah kebangsaan. Penulis memilih hadith dari kitab al-Iman iaitu berkenaan peranan atau tanggungjawab seseorang muslim terhadap muslim yang lain dengan menjaga anggota lidah dan tangannya dan juga berkaitan kelebihan solat berjemaah dalam Kitab al-Solat. Manakala dari sudut metod atau kaedah pengajaran pula adalah berpusatkan guru dan pelajar, penulis telah menggunakan perisian Microsoft Powerpoint sebagai alat atau bahan bantu mengajar (BBM) untuk murid sekolah kebangsaan berdasarkan topik berkaitan hadith tersebut. Keistimewaan bahan bantu pengajaran ini ialah murid boleh melihat berulang kali di rumah dan mengulang-kajinya bagi memantapkan kefahaman mereka terhadap sesuatu hadith dan mengaplikasikan dalam kehidupan mereka. Murid juga dapat berkongsi bahan tersebut dengan rakan mereka daripada sekolah lain. Diharapkan melalui alat atau bahan bantu mengajar (ABM) yang dihasilkan dapat memberi kesedaran kepada

Article Progress  
Received: 27 October 2020  
Revised: 11 November 2020  
Accepted: 25 November 2020

generasi masa kini mengenai tindakan-tindakan atau amalan yang wajar dipamerkan di sosial media hendaklah sentiasa berpandukan garis panduan Islam yang sebenar serta membantu para guru dalam mempelbagaikan kaedah pengajaran mereka di sekolah-sekolah kebangsaan khususnya pengajian hadith dalam subjek Pendidikan Islam.

**Kata Kunci:** Hadith, Sekolah Kebangsaan, Guru, Bahan Bantu Mengajar.

#### Abstract

The writing of this article is intended to apply the study of hadith taken from Sahih Bukhari to the students of primary schools in Malaysia. The method of writing in this article is that the author examines the hadiths from Sahih Bukhari to be used as teaching aids to students in primary schools. The author chooses a hadith from the book of al-Iman which is about the role or responsibility of a Muslim to another Muslim by taking care of his limbs and hands and also related to the advantages of congregational prayer in the Kitab al-Solat. While in terms of teaching methods or methods are teacher and student centered, the author has used Microsoft Powerpoint software as a tool or teaching aid (BBM) for primary school students based on topics related to the hadith. The special feature of this teaching aid is that students can look at it repeatedly at home and review it to strengthen their understanding of a hadith and apply it in their lives. Pupils can also share the material with their peers from other schools. It is hoped that through the tools or teaching aids (ABM) produced can give awareness to the current generation on the actions or practices that should be displayed on social media should always be guided by true Islamic guidelines and help teachers in diversifying their teaching methods in primary schools, especially the study of hadith in the subject of Islamic Education.

Keywords: Hadith, Primary School, Teachers, Teaching Aids.

## 1. PENDAHULUAN

*Al-Sunnah* adalah merupakan sumber perundangan Islam yang kedua selepas al-Qur'an dan ini telah disepakati oleh semua ulama'. Para fuqaha' dari kalangan sahabat semuanya kembali merujuk kepada hadith Rasul Allah SAW apabila menerangkan makna kandungan al-Qur'an sesuai kedudukannya sebagai sumber kedua syariat Islam. *Al-Sunnah* menerangkan serta memperincikan lagi segala hukum-hakam dan perundangan yang terdapat dalam al-Qur'an. Menurut Imam Ahmad Ibn Hanbal *al-Sunnah* adalah merupakan tafsiran, penerangan atau huraian maksud bagi ayat-ayat al-Qur'an (Abu Syahbah, 1991).

Oleh yang demikian, para ulama bersepakat bahawa hadith atau sunnah Rasulullah SAW adalah dasar bagi hukum Islam yang mana umat Islam diwajibkan mematuhiya sebagaimana diwajibkan mematuhi al-Quran. Terdapat ayat-ayat al-Quran yang memberi pengertian secara tegas bahawa hadith itu suatu pokok atau dasar bagi syariat Islam yang wajib ditaati sebagaimana kewajiban mematuhi dan mengamalkan ajaran dari al-Quran. Umat Islam ditegah sama ada membelakangi, meninggalkan atau menentang ajaran dan hukum yang terdapat dalam al-Quran dan hadith hingga hari Kiamat (Mustafa Abdul Rahman, 2018). Allah SWT berfirman :

وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا

Maksudnya: “ Dan apa yang didatangkan oleh rasul kepada kamu maka hendaklah kamu mengambilnya (serta beramal dengannya), dan apa yang ia tegah, hendaklah kamu berhenti.”

(Surah Al-Hasyr: 7)

## وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

Maksudnya: “Taatlah kamu akan Allah dan Taatlah kamu akan Rasul, supaya kamu dirahmati”.  
(Surah Ali-Imran: 132)

Pengajian hadith adalah merupakan salah satu daripada cabang ilmu yang sangat penting dalam pengajian Islam yang wujud serentak dengan perutusan Nabi Muhammad SAW. Baginda juga adalah seorang pembimbing dan mengajarkan kepada para sahabatnya dan seluruh umat di sekelian alam. Hadith-hadith yang diajarkan dan yang disampaikan kepada para sahabat adalah merupakan sebagai panduan dan pedoman kepada mereka dalam menjalani kehidupan bersyariat dengan cara yang betul serta seterusnya menjalani kehidupan yang diredhai Allah SWT.

Perkembangan pengajian hadith ini telah bermula dan bertapak semenjak dari zaman Nabi Muhammad SAW diutuskan dan seterusnya pengajian hadith diteruskan oleh para sahabat dan tabi'in sehinggalah ke hari ini. Rasulullah SAW semenjak dari awal lagi telah menekankan budaya ilmu dalam kalangan para sahabat, mereka digalakkan menghafal al-Quran dan hadith disamping mendalami ilmu-ilmu lain. Pada masa kini pengajian hadith pada masa kini sebenarnya telah melalui pelbagai proses pengajaran dan penyampaian. Pengajian hadith ini telah bermula semenjak 1400 tahun yang lalu iaitu semenjak zaman Rasulullah SAW. Rasulullah SAW tidak menetapkan mahupun mensyarat tempat khusus untuk penyampaian pengajian hadith. Secara kebiasaannya pengajian hadith ini banyak disampaikan di masjid, surau dan tidak ketinggalan juga di peringkat sekolah. Di Malaysia terdapat ramai tokoh-tokoh yang menyampaikan pengajian hadith diantaranya adalah Dr. Muhammad Abu al-Layth al-Khayr Abadi, Dr. Abdul Hayei Abdul Sukor dan Ustaz Mohd Khairudin dan lain-lain”. (Rosni Wazir et.al, 2016)

## 2. PERMASALAHAN KAJIAN

Hadith-hadith Rasulullah SAW merupakan sumber utama dalam Islam selepas al-Quran serta merupakan dalil dan hujah yang disepakati oleh umat Islam. Beramal dengan hadith sahih dan *mahqbul* merupakan satu kewajipan bagi mengelakkan daripada terpedaya dengan hadith-hadith palsu. Sahih Bukhari merupakan sebuah kitab yang paling masyhur dalam kalangan umat Islam, khususnya dalam kalangan mereka yang banyak membaca hadith-hadith Rasulullah SAW atau para cendekiawan yang selalu melakukan kajian dalam bidang hadith dan ilmunya.

Pelbagai cara dan teknik penyampaian telah digunakan oleh guru-guru bagi menyampaikan kepada masyarakat tentang hadith ini. Justeru itu, seharusnya masyarakat pada hari ini bangkit serta sedar akan kepentingan mempelajari ilmu hadith, dengan ramainya mempelajari ilmu hadith ini akan boleh melahirkan generasi ilmunan dan para ulama disamping ilmu-ilmu yang lain. Tambahan pula, ia juga dapat dijadikan sumber rujukan kepada masyarakat dalam sesuatu isu berkaitan hadith dalam mengawal dan membenters penyebaran hadith palsu dalam kalangan masyarakat, malah dengan adanya pusat pengajian hadith di merata tempat juga adalah menjadi salah satu pemakanan rohani serta jiwa kepada masyarakat khususnya pelajar untuk lebih menerapkan sunnah-sunnah yang diamalkan oleh Rasulullah SAW .

Walaupun bagaimanapun berdasarkan pemerhatian penulis, masih terdapat pengajaran hadith dalam kalangan pelajar peringkat sekolah rendah adalah masih berbentuk tradisional seperti yang dijalankan di pondok-pondok, di surau-surau serta di masjid-masjid. Ini menyebabkan para pelajar sekolah kebangsaan berasa jemu dan tidak berminat untuk mengikuti pengajian ini. Oleh itu keadah pengajaran dan pembelajaran yang sesuai terhadap pelajar sekolah kebangsaan perlukan dilaksanakan.

Zaman persekolahan zaman dahulu berbeza dengan masa kini. Zaman dahulu, guru hanya baca buku dan pelajar salin semula apa yang guru baca, dalam erti kata lain guru tidak menggunakan alat bantu mengajar selain buku teks. Namun hari ini, zaman pemodenan telah menghakis minat pelajar untuk belajar kerana belajar tidaklah seronok seperti bermain video games atau menonton televisyen dan melayari internet.

Justeru, guru agama harus berusaha keras mengajar secara kreatif, misalnya membawa alat bantu mengajar sesuai ketika sesi pembelajaran dalam kelas bagi menarik minat para pelajar sekolah rendah untuk mengikut pengajian ini.

### 3. METODOLOGI PENULISAN

Sebagaimana yang kita ketahui, pengajian hadith sebenarnya wujud dalam Pendidikan Islam di peringkat sekolah rendah iaitu bermula dari Tahun 3 sehingga Tahun 6. Sehubungan dengan itu, kajian ini menggunakan teknik analisis tajuk hadith dan kandungan (matan) hadith bagi mengenal pasti aspek-aspek kesesuaian pengajian kitab Sahih Bukhari dalam kalangan pelajar peringkat sekolah rendah

Metodologi penulisan dalam artikel ini adalah kualitatif iaitu penulis memilih hadith dari kitab al-Iman dari kitab Sahih Bukhari iaitu berkenaan peranan atau tanggungjawab seseorang muslim terhadap muslim yang lain dengan menjaga anggota lidah dan tangannya dan juga berkaitan dengan tayammum. Manakala dari sudut kaedah pengajaran pula adalah berpusatkan guru dan pelajar, penulis telah menggunakan perisian Microsoft Powerpoint sebagai alat atau bahan bantu mengajar (BBM) untuk murid sekolah kebangsaan berdasarkan topik berkaitan hadith tersebut.

### 4. OBJEKTIF

Penulisan artikel ini berobjektifkan:

- i. Menenalpasti kaedah pengajian hadith yang sesuai bagi pelajar di peringkat rendah
- ii. Meneliti antara contoh topik yang sesuai diajar untuk murid-murid sekolah kebangsaan
- iii. Sebagai rujukan atau antara sampel kaedah pengajaran yang akan menjadi rujukan dalam mempelbagaikan kaedah pengajaran terutama kepada guru Pendidikan Islam

### 5. IMAM BUKHARI DAN KITAB SAHIHNYA

Imam al-Bukhari adalah merupakan pengarang kepada kitab Sahih al-Bukhari. Beliau ialah Abu ‘Abd Allah Muhammad Ibn Isma‘il Ibn Ibrahim Ibn al-Mughirah al-Ju‘fi, Imam *al-Muhaddithin*. Beliau dilahirkan pada hari Jumaat 13 Syawal tahun 194 hijrah di Bukhara.

Imam al-Bukhari dianggapkan sebagai Imam *al-Muhaddithin* dan Syeikh al-Huffaz. Manakala bapanya Isma‘il ibn Ibrahim disebutkan oleh Ibn Hibban dalam kitab *al-Thiqat* iaitu salah seorang perawi yang pernah meriwayatkan hadith daripada Hammad ibn Zayd dan Malik. Bapanya meninggal dunia ketika beliau masih kecil dan selepas itu beliau tinggal bersama ibunya. Seterusnya pada tahun 210 hijrah Imam al-Bukhari menunaikan haji bersama ibu dan saudaranya Ahmad dan menetap di Mekah untuk menuntut ilmu (Ibn Hajar al-‘Asqalani, 1997).

Beliau mula terlibat dalam pengajian hadith iaitu dengan mempelajari serta menghafaz hadith sebelum beliau mencapai umur sepuluh tahun. Apabila beliau selesai mengambil riwayat-

riwayat hadith di tempatnya, beliau terus bermusafir ke negara-negara Islam yang lain seperti Syria, Mesir, al-Jazirah, Basrah, Hijaz, Kufah, Baghdad dan lain-lain (Mustafa al-Siba'i, 1985). Antara guru-guru beliau ialah Sa'id ibn Abi Maryam, Ayyub ibn Sulayman ibn Bilal, Sulayman ibn Harb, Qutaybah ibn Sa'id, Nu'aym ibn Hammad, 'Ali ibn al-Madini, Yahya ibn Ma'in, Ahmad ibn Hanbal, Ishaq ibn Rahawayh, 'Abd Allah ibn Abi al-'As al-Khawarizmi dan lain-lain. Manakala antara murid-muridnya ialah Imam Muslim, Imam al-Tirmidhi dan lain-lain (Ibn Hajar al-'Asqalani, 1997).

Imam al-Bukhari menghafaz seratus ribu hadith sahih dan dua ratus ribu hadith yang bukan sahih. Imam al-Bukhari sangat kuat dan hebat dari segi hafalan, ingatan dan mahir dalam permasalahan berkaitan dengan '*illah-illah sanad*' dan matannya, serta segala apa yang bersangkutan dengan ilmu hadith (Mustafa al-Siba'i, 1985). Qutaybah ibn Sa'id berkata: "Aku telah didatangi oleh ramai orang yang ingin menuntut ilmu, sama ada mereka ini dari negara-negara sebelah timur mahupun barat, tetapi aku dapati tiada seorang pun yang dapat menandingi kehebatan Muhammad ibn Isma'il" (Ibn Hajar al-'Asqalani, 1997; Amran, 2007).

Kebijaksanaan dan kehebatan Imam al-Bukhari ini dapat dibuktikan ketika beliau berada di Baghdad yang mana beliau telah diuji oleh para ulama' Baghdad dengan diletakkan *sanad* dengan matan hadith yang berlainan (*maqlub*)<sup>2</sup>. Kebijaksanaan Imam al-Bukhari ini ialah beliau bukan sahaja dapat meletakkan semula *sanad* dengan *matannya* yang sebenar, malah dapat menyebut satu persatu hadith beserta *sanadnya* secara teratur. Hal ini telah menakutkan orang ramai yang hadir ketika majlis tersebut (Muhammad 'Ajjaj al-Khatib, 1981).

Di akhir umurnya, Imam al-Bukhari pulang ke tanah airnya iaitu Bukhara. Di sana juga telah berlaku perselisihan faham dan hubungan yang kurang baik antara beliau dengan pemerintah negara. Di mana wakil pemerintah telah datang berjumpa dengan Imam al-Bukhari meminta agar beliau datang menyampaikan ilmu dan mengajar kitabnya iaitu *al-Jami' al-Sahih* dan *al-Tarikh* di istana. Walau bagaimana pun, Imam al-Bukhari telah menolak arahan tersebut<sup>3</sup>.

Imam al-Bukhari wafat di Khartank, iaitu salah satu perkampungan di Samarqand pada 30 Ramadhan malam Sabtu iaitu malam 'Idul Fitri tahun 256 hijrah ketika beliau berumur 62 tahun (Muhammad 'Ajjaj al-Khatib, 1981; Amran, 2007).

Manakala berkaitan dengan kitab Sahih Bukhari, nama lengkap untuk kitab tersebut ialah *Al-Jami' al-Sahih al-Musnad al-Mukhtasar min Umur Rasul Allah SAW wa Sunanih wa Ayyamih*. Antara sebab Imam al-Bukhari mengumpulkan hadith-hadith sahih di dalam satu kitab ialah sebagai memenuhi cadangan daripada gurunya iaitu Ishaq Ibn Rahawayh. Hal ini ialah ketika mana beliau berkata kepada murid-muridnya: "*Kalaulah kamu dapat mengumpulkan sunnah-sunnah Rasul Allah SAW yang sahih sahaja dalam satu kitab?*". Berdasarkan cadangan Ishaq Ibn Rahawayh ini, tergeraklah di hati Imam al-Bukhari untuk mengumpulkan hadith-hadith sahih dalam satu kitab (Mustafa al-Siba'i, 1985).

<sup>1</sup> '*Illah* ialah masalah-masalah pada *sanad* yang menyebabkan hadith tersebut dihukumkan *mursal*, *munqati'* dan seumpamanya, sama ada '*illah* zahir atau yang tersembunyi dalam *sanad* (Abu 'Amru 'Uthman ibn 'Abd al-Rahman al-Syahrzuri, 1995).

<sup>2</sup> Hukum *maqlub* dengan tujuan mengelirukan pendengar adalah tidak harus kecuai dengan tujuan untuk menguji. Sementara hadith *maqlub* adalah *Da'if* dan tertolak (Mohd Muhiden Abd Rahman, 2010).

<sup>3</sup> Hal ini bukan bermaksud Imam al-Bukhari tidak mahu menyampaikan ilmu atau menyembunyikan ilmu. Menurut pandangan penulis, beliau mahu supaya para pemerintah ataupun sultan juga sama-sama turun menuntut ilmu seperti orang-orang awam yang lain yang mana kebiasaannya mereka akan mencari sendiri syeikh-syeikh dan guru-guru untuk menuntut ilmu atau menerima riwayat hadith. Begitu tingginya martabat ilmu menurut pandangan Imam al-Bukhari. Oleh itu tidak ada bezanya antara pihak pemerintah atau orang-orang kenamaan mahupun rakyat biasa dalam menunaikan tanggungjawab mereka untuk mencari dan menuntut ilmu.

Imam al-Bukhari mengambil masa selama enam belas tahun untuk menyiapkan kitab *Sahihnya*. Beliau telah mengumpulkan sebanyak 9082 hadith termasuk yang berulang yang dipilih daripada enam ratus ribu hadith. Imam al-Bukhari tidak akan meletakkan sesuatu hadith di dalam *Sahihnya* kecuali beliau mandi, berwudu' dan solat dua rakaat terlebih dahulu, kemudian solat istikharah. Beliau mensyaratkan setiap hadith yang diletakkan di dalam *Sahihnya* ini hanya yang diyakini kesahihannya dengan *sanad* yang bersambung, juga sempurna perawinya dari segi 'adalah, *dabt*<sup>4</sup> dan mestilah *liqa'* (berjumpa dan mendengar riwayat hadith) antara syeikh dan muridnya walaupun sekali, bukan hanya *mu'asarah* sahaja. Kitab *Sahih* ini adalah kitab hadith yang pertama mengambil kira syarat-syarat tersebut dalam pengumpulan hadith-hadith sahih (Mustafa al-Siba'i, 1985)

Bilangan hadith di dalam *Sahih al-Bukhari* menurut Ibn Hajar al-'Asqalani ialah sebanyak 7397 termasuk yang berulang, tidak termasuk hadith-hadith *Mu'allaq*<sup>5</sup>, *Mutaba'at*<sup>6</sup> dan *Mawquf*<sup>7</sup>. Manakala bilangan hadith yang tidak termasuk hadith yang berulang yang terdiri daripada matan-matan *mawsul* (bersambung) ialah sebanyak 2602 (Mustafa al-Siba'i, 1985). Kitab ini dibahagikan mengikut kitab yang berjumlah sebanyak 97 kitab yang dimulai dengan Kitab Bad' al-Wahy, Kitab al-Salat, Kitab al-Iman, Kitab al-Sulh, Kitab al-Wasaya dan lain-lain yang berakhir dengan Kitab al-Tawhid. Imam al-Bukhari menyusunnya mengikut *abwab al-'ilm* dan *al-fiqh* yang mengandungi 3450 bab (Mustafa al-Siba'i, 1985).

Selepas al-Bukhari selesai menyusun *Sahihnya*, beliau membentangkannya kepada Imam Ahmad, Ibn Ma'in, 'Ali ibn al-Madini dan lain-lain dari kalangan ahli hadith yang memberi pengakuan tentang kesahihan hadith-hadith yang terdapat dalam *Sahihnya*. Walaupun terdapat beberapa kritikan terhadap beberapa hadith atau perawi hadithnya, tetapi ia telah dijawab oleh ulama hadith seperti Ibn Hajar al-'Asqalani dan lain-lain yang menganggap kritikan tersebut adalah masalah teknikal sahaja yang sama sekali tidak menjejaskan kesahihan hadithnya. Begitu juga kritikan terhadap beberapa perawi hadith yang terdapat dalam *Sahih al-Bukhari* juga tidak menjejaskan kesahihan hadith (Mustafa al-Siba'i, 1985).

Bilangan hadith yang dikritik oleh ulama' hadith ialah sebanyak 110 hadith, antaranya yang disepakati oleh Muslim sebanyak 32 hadith, manakala al-Bukhari sahaja 78 hadith. Bilangan perawi yang dikritik oleh ulama' hadith ialah sebanyak 80 orang perawi. Walau bagaimanapun kritikan-kritikan para ulama' hadith, sama ada pada *sanad* ataupun matannya, tidak menjatuhkan martabat kitab *Sahih* ini kerana ummah telah bersepatat menerima *Sahih al-Bukhari* dan meletakkan martabat kitab ini sebagai kitab yang kedua diyakini kesahihannya selepas al-Qur'an. Perkara yang menjadi perselisihan ulama' ialah dalam menentukan adakah hadith-hadith di dalam kitab ini sahih secara *qat'i* ataupun *zann*. Menurut Ibn Salah ia secara *qat'i*, manakala jumah ulama', termasuk Imam al-Nawawi, menyatakan hadith-hadith tersebut adalah *zann* dari sudut kesahihannya (Mustafa al-Siba'i, 1985).

---

<sup>4</sup> 'Adalah bermaksud seseorang perawi yang mempunyai sifat-sifat yang terpuji seperti mempunyai maruah yang tinggi dan mengamalkan ajaran Islam dengan sempurna. Manakala *dabt* ialah kuat daya ingatan dan betul-betul menjaga segala catatan hadith yang diterima daripada gurunya (Abu 'Amru 'Utman ibn 'Abd al-Rahman al-Syahrzuri, 1995).

<sup>5</sup> *Mu'allaq* ialah hadith yang dibuang seorang perawi pada awal *sanadnya* atau lebih daripada seorang dengan syarat ianya berturut-turut. Tujuan Imam al-Bukhari memasukkan hadith ini ialah untuk mengelakkannya berulang kali disebutkan sesuatu hadith dalam kitab ini. Walau bagaimana pun ia adalah *mawsul* dalam bab yang lain (Muhammad 'Ajjaj, 1981).

<sup>6</sup> *Mutabi'* ialah seseorang perawi dengan perawi yang lain bersama-sama meriwayatkan hadith daripada syeikhnya atau syeikh-syeikh yang lebih atas lagi (Muhammad 'Ajjaj, 1981).

<sup>7</sup> Hadith *mawquf* ialah setiap apa yang diriwayatkan daripada para sahabat sama ada berbentuk perkataan, perbuatan atau pengakuan (*taqrir*), sama ada bersambung *sanad* ataupun sebaliknya.

Kitab *Sahih al-Bukhari* ini telah mendapat pengiktirafan oleh umat Islam dari sudut kesahihan dan keutamaannya berbanding kitab-kitab hadith yang lain dan menjadi tumpuan kepada penuntut ilmu yang ingin mempelajarinya. Oleh yang demikian, para ulama' telah memberi tumpuan khusus kepada kitab ini dengan cara mensyarah, meringkas dan menterjemahkan perawi-perawinya. Kitab *Sahih al-Bukhari* ini telah disyarahkan oleh kebanyakan ulama', sehingga jumlahnya mencapai lapan puluh dua syarahan. Kitab *Syarah Sahih al-Bukhari* yang paling masyhur dan terkenal ialah *Fath al-Bari* oleh Ibn Hajar al-'Asqalani. Selain daripada kitab tersebut, ialah kitab *al-Tanqih* oleh al-Imam Badr al-Din al-Zarkasyi, '*Umdah al-Qari* oleh al-Allamah al-'Ayni al-Hanafi dan *al-Tawsyih* oleh al-Jalal al-Din al-Suyuti (Mustafa al-Siba'i, 1985).

## 6. APLIKASI KAEDAH PENGAJARAN HADITH DARI SAHIH BUKHARI BAGI PELAJAR SEKOLAH KEBANGSAAN

Pendekatan yang digunakan oleh guru agama masih menggunakan kaedah tradisional dan tidak kreatif dalam proses pengajaran dan pembelajaran kerana kekurangan maklumat inovasi pengajaran terkini serta kurang penekanan terhadap aspek penglibatan pelajar. Masalah ini seterusnya akan memberi impak kepada prestasi pembelajaran pelajar yang mana menyebabkan objektif pengajaran tidak mencapai sasaran. Oleh itu, proses pengajaran dan pembelajaran yang berkesan hendaklah mempunyai teknik dan strategi yang tersusun, objektif yang tepat dan boleh dicapai serta jelas matlamat yang hendak dicapai yang mana diperlukan dalam semua bidang pelajaran agama mahupun akademik.

Berkaitan pengajian hadith-hadith dari Sahih Bukhari ini di peringkat sekolah kebangsaan terdapat bab yang sesuai dan ada bab yang kurang sesuai. Bab yang sesuai adalah fardhu ain dalam fiqh ibadat, tauhid dan lain lain. Manakala yang melibatkan ilmu penyelesaian masalah masyarakat atau amalan yang khusus adalah sesuai diajar di peringkat menengah.

### 6.1 Sanad

Oleh kerana sanad merupakan kaedah penting dalam pembuktian sahih hadith. Maka di dalam kitab sahih Bukhari ditulis sanad mengikut nama perawi yang iaitu daripada beliau menerimanya sehinggalah kepada Rasulullah SAW. Jika guru peringkat sekolah rendah menerangkan nama perawi perawi yang panjang tersebut tentulah mendatangkan kebosanan bagi pelajar mereka. Ini kerana melibatkan enam atau tujuh orang perawi dari Imam Bukhari sampai kepada Rasulullah SAW.

Oleh yang demikian para guru boleh memetik terus hadith tersebut dari Imam Bukhari, sahabat dan Rasulullah SAW sahaja. Ini memudahkan matlamat sebenarnya disampaikan hadith tersebut kepada pelajar. Bermakna untuk penyesuaian kepada pelajar peringkat rendah, guru perlu meringkaskan perawi.

### 6.2 Kesesuaian Bab Untuk Pelajar Sekolah Kebangsaan

Imam Bukhari telah membahagikan Sahih Bukhari kepada 97 kitab dan 3450 bab. Kitab bermaksud topik, manakala bab ialah subtopik. Setiap bab diberikan mengikut kategori ilmu fiqh, contohnya dalam bab solat. Hadith yang menjelaskan tentang kefardhuan solat adalah sesuai untuk pelajar sekolah rendah. Terdapat hadith Rasulullah SAW tentang kewajipan ibu-bapa mengajar anak-anak akan ibadat solat. Nabi s.a.w. bersabda:

مروا أولادكم بالصلاة وهم أبناء سبع سنين، واضربوهم عليها وهم أبناء عشر سنين، وفرقوا بينهم في المضاجع

Maksudnya: Suruhlah anak-anakmu bersolat ketika mana mereka berumur tujuh tahun, dan pukullah mereka (sekiranya mereka tidak mengerjakan solat) ketika mana mereka berumur 10 tahun dan pisahkan tempat tidur antara mereka (iaitu anak lelaki dan perempuan).

Berdasarkan hadith di atas dapatlah kita fahami bahawa teknik pengajaran dalam Pendidikan Islam perlulah berperingkat dan mengikut kemampuan anak-anak. Selain itu, pendidikan secara berperingkat-peringkat juga dapat diekstrak daripada pemahaman hadith ini suruhan solat di atas. Anak-anak perlulah diajarkan dan disuruh untuk mengerjakan solat bermula umur tujuh tahun. Perkataan *مروا* yang menunjukkan *fi'il amr lil istimrar* iaitu perkataan suruhan yang berterusan menunjukkan bermula umur anak-anak tujuh tahun, ibu bapa perlulah mengajar dan menyuruh anak-anak untuk melaksanakan solat fardhu secara istiqamah. Para ibu bapa perlu mengambil berat tentang hal ini sehinggalah anak-anak tersebut berumur sepuluh tahun. Sekiranya ketika umur tersebut anak-anak masih tidak melakukan solat fardhu secara sengaja, maka para ibu bapa hendaklah mengenakan hukuman yang tidak terlalu berat kepada mereka yang bersesuaian dengan umur seperti rotan dan lain-lain.

### 6.3 Tajuk Hadith

#### Berfokuskan Satu Tajuk Sahaja

---

Hadith untuk Tahun 3: Yang Muda Dikasihi, Yang Tua Dihormati

عن ابن عباس قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم " ليس منا من لم يرحم صغيرنا ويوقر كبيرنا "

Maksudnya: Daripada Ibnu Abbas berkata, Rasulullah SAW bersabda "Bukan daripada golongan kami orang yang tidak mengasihi orang yang lebih muda atau tidak memuliakan orang yang lebih tua"

(Riwayat Abu Daud dan al-Tirmizi)

---

Hadith untuk Tahun 4: Memuliakan Tetamu

عن أبي شريح الخزازي أن النبي صلى الله عليه وسلم قال "ومن كان يؤمن بالله واليوم الآخر فليكرم ضيفه"

Maksudnya: Rasulullah SAW telah bersabda "Dan sesiapa yang beriman kepada Allah dan Hari Akhirat, maka dia hendaklah memuliakan tetamunya"

(Riwayat Bukhari dan Muslim)

---

Hadith untuk Tahun 5: Taat Kepada Pemimpin

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "على المرء المسلم السمع والطاعة فيما أحب وكره إلا أن بمعصية فإن أمر

بمعصية فلا سمع ولا طاعة"

Maksudnya: Rasulullah SAW telah bersabda "Wajib ke atas seorang muslim untuk mendengar dan mentaati (kepada pemimpin) dalam perkara yang dia suka dan benci, selagi dia tidak diperintahkan melakukan maksiat. Apabila dia diperintahkan melakukan maksiat, maka tiada kewajipan untuk mendengar dan mentaatinya."

(Riwayat Muslim)

---

Hadith untuk Tahun 6: Hindari Rasuah

عن عبد الله بن عمرو قال: "لعن رسول الله صلى الله عليه وسلم الرّاشي والمرتشى"

Maksudnya: Daripada Abdullah Ibn Amru telah berkata "Rasulullah SAW melaknat pemberi rasuah dan penerima rasuah."

(Riwayat al-Tirmizi)

---

Rajah 1 (Sumber: Buku Teks Tahun 3, 4, 5, 6)

---

<sup>8</sup> Dirwayatkan oleh Abu Daud Sulaiman ibn al-Asy'ath al-Sijistani dalam *Sunan Abu Daud, Kitab al-Solat*, jilid 1, no hadith 495, hadith Abdullah bin 'Amru, disahihkan oleh al-Hakim dalam al-Mustadrak.



Seperti mana yang kita ketahui, jumlah hadith dalam Sahih Bukhari secara keseluruhan adalah 7,275 buah yang dikategorikan mengikut Kitab dan setiap kitab pula terdiri daripada beberapa Bab (Masrukhin Muhsin, 2016). Lantaran itu, agak mustahil bagi pelajar sekolah rendah untuk mempelajari keseluruhan kitab, malah sebahagian besar pun mungkin tidak akan berlaku. Sehubungan dengan itu, penulis berpendapat bahawa pengaplikasian satu tajuk hadith bagi setiap tahun adalah antara aspek kesesuaian pengajian Kitab Sahih Bukhari dalam kalangan pelajar sekolah rendah.

Hal ini bertepatan dengan fokus mata pelajaran Kurikulum Standard Sekolah Rendah iaitu bagi bidang Hadith, murid dibekalkan dengan disiplin mempelajari ilmu hadith sehingga mereka berkebolehan merumus dan mengamalkan tuntutan hadith tertentu serta menghayati kepentingannya dalam kehidupan seharian (Kementerian Pendidikan Malaysia, t.t).

Berdasarkan Rajah 1, kita dapat melihat hadith-hadith yang dipelajari diperingkat sekolah rendah adalah mengenai asas adab dan akhlak Islamiyyah. Pendidikan yang dimulakan melalui asas adab dan akhlak mulia ini adalah persis bagaimana Allah SWT hendak mendidik masyarakat Arab Jahiliah melalui perantara iaitu Nabi Muhammad SAW sebagai contoh teladan. Firman Allah SWT dalam surah al-Ahzab ayat 21:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ

Maksudnya: “*Demi sesungguhnya, adalah bagi kamu pada diri Rasulullah itu contoh ikutan yang baik*”.

Oleh itu, pendidikan akhlak menjadi tunjang dalam Pendidikan Islam kerana ia merupakan aset yang penting dalam kehidupan seseorang muslim dan juga merupakan jambatan untuk mendapat redha Allah SWT sebagai hamba-Nya dan sebagai khalifah yang memimpin umat Islam (Ajmain Safar et.al, 2017).

#### **6.4 Matan yang ringkas**

Imam Bukhari juga menggunakan metodologi penulisan hadith tidak meletakkan secara panjang lebar matan hadith. Beliau telah meringkaskan hadith untuk diletak kepada bab berlainan atau kitab berlainan yang sesuai. Ini jika berlaku hadith yang berlainan topik dibicarakan Rasulullah SAW. Ini juga menunjukkan kefahaman yang tinggi tentang hadith. Imam Bukhari juga juga meriwayatkan dengan makna dalam sahihnya. Bagi para guru akan menjadi lebih mudah untuk mengajar hadith kepada peringkat pelajar sekolah rendah.

#### **6.5 Rujukan Guru**

Penguasaan di dalam ilmu hadith dan fiqh menjadikan Sahih Bukhari menjadi sumber rujukan dalam mencari dalil dan penghujahan. Penyusunan bab dalam ilmu fiqh juga memudahkan mencari dalil hukum. Penyusunan itu seperti kitab bersuci, kitab wudhu', kitab mandi, kitab haid, kitab tayammum, kitab solat, kitab waktu-waktu solat, kitab azan, kitab solat jumaat, kitab puasa, seperti adab kitab minuman, kitab musibah, kitab mengenai makanan, kitab adab (budi pekerti) dan kitab isti'dzan. Pengelasan ini memudahkan pengajian mengikut bidang seperti fiqh, adab dan akhlak, dan doa yang hendak diajar. Hadith yang berkaitan dengan ibadat yang hendak dipelajari sudah disusun dalam bab tersebut. Guru boleh memilih topik-topik berikut mengikut kesesuaian murid mereka.

## 7. DAPATAN KAJIAN DAN PERBINCANGAN

### Alat Bantu Mengajar Untuk Murid Sekolah

Dalam kitab al Iman, Sahih Bukhari terdapat 38 hadith berkenaan dengan keimanan. Penulis telah memilih hadith dalam kitab al-Iman iaitu berkenaan peranan seorang muslim yang memberi keselamatan kepada orang lain dengan menjaga anggota lidah dan tangannya serta maksud hijrah. Hadith ini telah diriwayatkan oleh seorang sahabat Rasulullah SAW yang bernama Abdullah Ibn Amru

قَالَ الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ  
وَالْمُهَاجِرُ مَنْ هَجَرَ مَا نَهَى اللَّهُ عَنْهُ

Daripada Abdullah bin Amru daripada Rasulullah SAW bersabda, “Seorang Muslim (yang sempurna Islamnya) ialah (apabila) seseorang Muslimin (yang lain) selamat daripada (keburukan) lidahnya dan tangannya, manakala seorang muhajir (yang berhijrah) adalah seseorang yang meninggalkan segala yang dilarang oleh Allah SWT”.

(Bukhari: 10; Muslim: 40)<sup>9</sup>

Penulis juga memilih hadith tentang kelebihan solat berjemaah, antaranya:

صَلَاةُ الْجَمَاعَةِ تَفْضُلُ صَلَاةِ الْفَدِّ بِسَبْعٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً

Maksudnya: “Solat berjemaah adalah lebih baik daripada solat bersendirian sebanyak 27 darjat.”

(Sahih al-Bukhari, Kitab al-Azan, Bab al-Solah al- Jama’ah, no.613)

Berikut digunakan perisian Microsoft Powerpoint sebagai alat atau bahan bantu mengajar (BBM) untuk murid sekolah kebangsaan berdasarkan topik berkaitan hadith tersebut. Paparan tersebut adalah seperti di bawah:

<sup>9</sup> Muhammad bin Ismail al-Bukhari, *Sahih al-Bukhari, Kitab al-Iman, Bab al-Muslim man Salima al-Muslimun*, hadith 10 daripada Abdullah bin ‘Amru. Muslim bin al-Hajjaj, *Sahih Muslim*, no hadith 40.

## 7.1 Peranan Seorang Muslim Memberi Keselamatan Kepada Orang Lain



Paparan 1: Topik PdP dan Matan Hadith



Paparan 2: Pengujian kepada Murid



Paparan 3: Dosa daripada lidah



Paparan 4: Pengujian kepada Murid



Paparan 5: Dosa daripada tangan



Paparan 6: Pengujian kepada Murid



Paparan 7: Kesan dan Akibat Tidak Menjaga Lidah dan Tangan



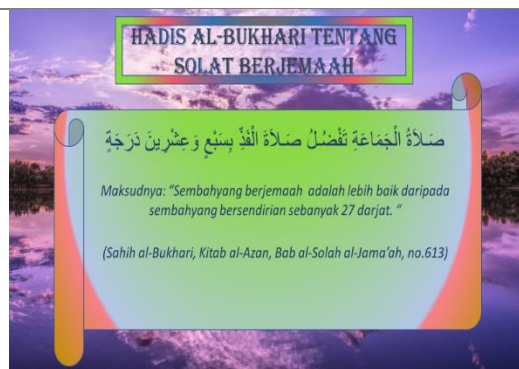
Paparan 8: Definisi Hijrah

## 7.2 Kelebihan Solat Berjemaah

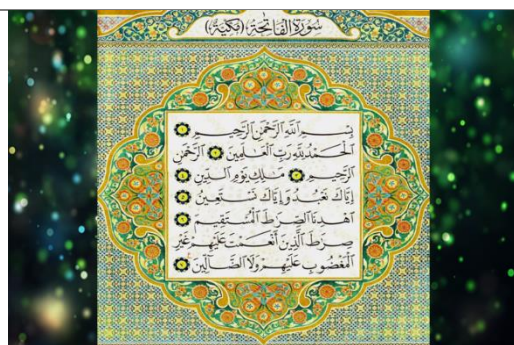
Hadith di bawah pula menyentuh ganjaran bagi mereka yang melakukan solat berjemaah. Antaranya ialah, mereka yang mendirikan solat berjemaah akan mendapat ganjaran sebanyak 27 kali ganda berbanding jika mereka melakukannya secara bersendirian (Kamarul Azmi Jasmi, 2007).



Paparan 1: Tajuk Hadith



Paparan 2: Matan Hadith dan Maksud



Fatihah-Paparan 3: Surah al



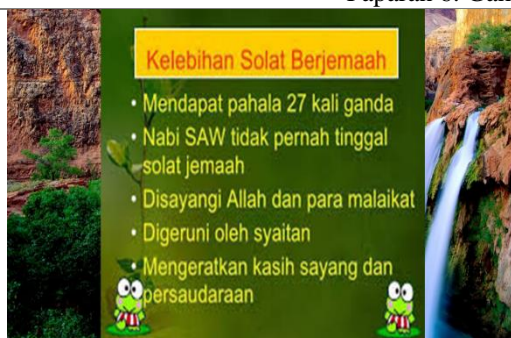
Paparan 4: Doa Penerang Hati



Paparan 5: Doa Belajar



Paparan 6: Gambar Solat Berjemaah



Paparan 7: Kelebihan Solat Jemaah (Intipati Hadith)

Keistimewaan bahan bantu pengajaran ini ialah murid boleh melihat berulang kali dan mengulangkajinya di rumah serta dapat membantu memantapkan lagi pemahaman mereka terhadap sesuatu hadith. Selain daripada itu, murid juga dapat berkongsi bahan tersebut dengan rakan mereka daripada sekolah lain.

Ini adalah antara contoh-contoh dari bahan bantu mengajar (BBM) yang dimuatkan dalam penulisan ini. Banyak lagi boleh diaplikasikan oleh guru-guru semasa mereka ingin melaksanakan pengajian hadith dalam kelas atau sebagai ulangkaji pelajar di rumah mereka. Para guru boleh memilih mana-mana tajuk yang bersesuaian dengan tahap murid sekolah kebangsaan dan mencipta apa-apa alat bantu mengajar bagi membantu memantapkan pemahaman murid terhadap sesuatu hadith yang dipelajari dari silibus buku teks Pendidikan Islam KPM yang memuatkan beberapa hadith sama ada yang dipetik dari Sahih Bukhari atau dari kitab hadith yang lain.

Kaedah atau teknik pengajaran yang berbantuan dengan Bahan Bantu Mengajar (BBM) didapati lebih membantu pelajar dalam memahami isi kandungan teks hadith dengan baik dan berkesan. Ini kerana Bahan Bantu Mengajar tersebut adalah sesuai dengan tahap pemikiran dan kematangan mereka dan mereka dapat menggunakannya berkali-kali serta membuat pemerhatian (*observation*) dan lebih kerap yang hingga akhirnya ia secara beransur-ansur mereka dapat memahami intipati dari kandungan teks atau matan hadith tersebut serta pengajarannya.

Kemudian melalui analisis aspek-aspek kesesuaian pengajian kitab Sahih Bukhari dalam kalangan pelajar peringkat sekolah kebangsaan kita dapat simpulkan bahawa ianya sesuai berdasarkan dua aspek. Aspek pertama mengenai tajuk hadith iaitu 'Tajuk hadith hanya Berfokuskan Satu Tajuk sahaja' serta tajuk hadith juga berkaitan 'Asas Adab dan Akhlak Islamiyyah'. Manakala aspek kedua mengenai matan hadith iaitu 'Mudah Difahami dan Dihadam' serta 'Mengikuti Tahap Kematangan Murid'.

Selain daripada perkara tersebut, penulisan ini diharapkan melalui BBM yang dihasilkan dapatlah memberi kesedaran kepada generasi masa kini mengenai tindakan-tindakan yang wajar dipamerkan di media sosial hendaklah sentiasa berpandukan garis panduan Islam yang sebenar, dan beramal dengan amalan yang menepati ajaran dari al-Quran dan Sunnah Rasulullah SAW. Juga diharapkan agar muda mudi mengenali kitab-kitab hadith yang muktabar yang telah dihasilkan oleh para ulama terdahulu yang menjadi sumbangan dan khidmat yang sangat bernilai untuk umat Islam keseluruhannya yang akan menjadi panduan hidup mereka selama-lamanya hingga ke hari kiamat.

## 8. KESIMPULAN

Para ulama mengakui bahawa Sahih Bukhari merupakan kitab yang dapat dijadikan sebagai panduan pengambilan hujah daripada dalil naqli yang paling sahih selepas al-Quran. Oleh yang demikian, kitab ini sangat perlu untuk diterjemah dan diberikan pengajarannya secara ringkas ke dalam Bahasa Melayu, agar kaum muslimin di rantau ini khususnya di Malaysia dapat menjadikannya sebagai panduan dan pegangan hidup berlandaskan sunnah Rasulullah SAW, di samping menghayati dan memahami hadith yang terdapat di dalamnya. Tajuk-tajuk dalam kitab ini mengandungi bab asas untuk diketahui oleh setiap Muslim iaitu hadith-hadith mengenai wahyu, iman, ilmu, wuduk, mandi, haid dan tayammum. Ia sangat penting untuk diajar kepada semua golongan masyarakat termasuk murid-murid sekolah sama ada peringkat rendah mahupun menengah serta orang awam yang lain. Oleh itu, banyak juga topik yang sesuai diajar kepada murid-murid di peringkat sekolah kebangsaan.

Ringkasnya, tidak dinafikan bahawa Imam al-Bukhari merupakan seorang tokoh yang telah banyak berjasa dan keilmuan beliau dalam bidang hadith tiada tandingannya. Hal ini dapat dilihat apabila beliau telah berjaya menghasilkan sebuah karya yang cukup hebat dan agung sehinggakan

kedudukannya selepas daripada al-Qur'an. Tambahan pula, ijma' umat ini menerima bahawa hadith-hadith di dalam sahih al-Bukhari kesemuanya adalah sahih. Ini menunjukkan keberkatan dan keikhlasan beliau dalam menghasilkan karya ini. Oleh itu, amatlah penting masyarakat Islam mempelajari hadith-hadith daripada kitab-kitab hadith yang muktabar seperti Sahih Bukhari, Sahih Muslim dan lain-lain. Justeru itu, penulis berharap melalui BBM yang dihasilkan dapatlah memberi kesedaran kepada generasi masa kini mengenai tindakan-tindakan yang wajar dipamerkan di sosial media hendaklah sentiasa berpandukan garis panduan Islam yang sebenar.

## RUJUKAN

- Abdul Salam Yussof. (2003). *Imam al-Ghazali: Pendidikan Berkesan*. Kuala Lumpur: Utusan Publications
- Ab.Halim Tamuri, Nik Mohd Rahimi Nik Yusof (2010). *Kaedah Pengajaran Dan Pembelajaran Pendidikan Islam*, Bangi: Penerbit UKM
- Abu 'Amru 'Uthman ibn 'Abd al-Rahman al-Syahrzuri (1995), *Muqaddimah Ibn Salah*, c. 1. Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Abu Syahbah, Muhammad ibn Muhammad (1991), *Difa' 'an al-Sunnah*. Beirut: Dar al-Jil.
- Abu Dawud, Sulayman ibn al-Asy'ath (t.t), *Sunan Abu Dawud*. Beirut: Dar Ihya' al-Sunnah al-Nabawiyah.
- Abdullah Ishak. 1989. Sejarah Perkembangan Pelajaran dan Pendidikan Islam. Petaling Jaya: al-Rahmaniah.
- Al-Khathib, M. 'Ajaj, Dr. (1999), Keutamaan Ilmu-Ilmu Hadith, Johor Bharu, Badan Cemerlang
- Al-Tirmidhi (1994), Muhammad ibn 'Isa, *Sunan al-Tirmidhi*. Beirut: Dar al-Fikr.
- Amran bin Abdul Halim (2007), *Hadith-hadith berkaitan bid'ah: Analisis terhadap hadith-hadith Sunan al-Sittah*. Kuala Lumpur: Jabatan Al-Qur'an dan Al-Hadith, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya.
- Asmawi Haji Ehsan. (2003). *Ilmu Hadith: Hadith Sebagai Sumber Hukum Islam*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Azhariah Zulkarnaini. 2005. Metodologi Pembelajaran Hadith di Riau. Tesis Sarjana, Jabatan al-Qur'an dan al-Sunnah, Fakulti Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Buda @ Odah, (1995), *Ulumul Hadith*, Kuala Lumpur, Perpustakaan Negara Malaysia.
- Huda Muhsin, (1985), *Pengenalan Hadith as-Sunan as-Sittah*, Kuala Lumpur, Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Fauzi Deraman, Ishak Suliaman & Faisal Ahmad Shah. 2010. *Pengajian Hadith di Malaysia: Tokoh, Karya dan Institusi*. Kuala Lumpur: Jabatan Pengajian al-Quran dan al-Hadith, Akademik Pengajian Islam, Universiti Malaya.

- Ibn Hajar al-‘Asqalani (1997), *Hady al-Sari Muqaddimah Fath al-Bari*, Dar al-Kutub al-‘Ilmiyyah, Beirut.
- Kamarul Azmi Jasmi. 2013. Pembelajaran Aktif dalam Pendidikan Islam Pengamalan Guru Cemerlang Pendidikan Islam. Kertas Kerja Seminar Pemerkasaan Pengajaran Agama Islam di Malaysia. Anjuran Institut Kefahaman Malaysia (IKIM), 24-25 September.
- M. Syuhudi Ismail, Dr. ( 1987), *Kaedah Kesahihan Hadith*, Selangor, Thinkers Library. Pustaka Media Jaya.
- Mohd Muhiden Abd Rahman (2010), *‘Ulum al-Hadith*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka
- Norharyati B. Y. (2001) *Metodologi Pengajian Hadith di Pondok Moden, Satu Kajian di Pusat Pengajian Pondok, Kandis, Bachok, Kelantan*. Kuala Lumpur: Bahagian Pengajian Usuluddin APIUM.
- Muhammad ‘Ajjaj al-Khatib (1981), *Usul al-Hadith ‘Ulumuh wa Mustalahuh*, c. 4. Beirut: Dar al-Fikr.
- Mohd Zohdi Mohd Amin, Zulhilmi Mohamed Nor, Robiatul Adawiyah Mohd @ Amat & Norzulaili Mohd Ghazali. (2018). ADSA2203: *Kajian Teks Hadith Bukhari dan Muslim 1*. Kuala Lumpur: OUM
- Munzier Suparta Haji. (1993). *Ilmu Hadith*. Jakarta: Rajawali Pers.
- Mustapha Bugha (2013). *Mukhtasar Sahih Bukhari*. Johor Bahru: Perniagaan Jahabersa
- Mustafa al-Siba’ie (1985), *Al-Sunnah Wa Makanatuha Fi Al-Tasyri’ Al-Islami*, c.4. Beirut: Al-Maktab al-Islami.
- M. M. Azami. (1988). *Pengkajian Hadith: Kaedah dan Persuratan*. Kuala Lumpur: Pustaka Salam.
- Rosni Wazir dan MN Nasir (2015), *Penggunaan Karya-Karya Hadith di Pondok dan Pesantren: Satu Sorotan Ringkas*. Selangor: Kolej Universiti Islam Selangor.
- (JAKIM 2019) dipetik daripada <http://myhadith.islam.gov.my/index.php/ar/rujukan-5/557-sahih-al-bukhari>
- (muftiwp, 2016) dipetik daripada <https://muftiwp.gov.my/en/artikel/irsyad-al-hadith/1129-irsyad-al-hadith-siri-ke-104-hadith-sahih>
- (muftiwp,2020) dipetik daripada <https://muftiwp.gov.my/en/artikel/irsyad-al-hadith/1454-irsyad-al-hadith-siri-ke-128-imam-al-bukhari-dan-sahihnya-2>
- (USIM, 2020) dipetik daripada <https://www.usim.edu.my/ms/berita/in-our-words-ms/kewajaran-rotan-dalam-mendidik-anak-dan-tatacara-pelaksanaannya/>

- Ajmain @ Jimaain Safar, Ahmad Marzuki Muhammad dan Wan Hassan Wan Embong. (2017). *Pendidikan Akhlak Dalam Sistem di Malaysia Sebagai Asas Kecemerlangan Pencapaian Sains dan Teknologi*. Dicapai dari [http://eprints.utm.my/id/eprint/60864/1/JimaainSafar2014\\_PendidikanAkhlakdalamSistemPendidikan.pdf](http://eprints.utm.my/id/eprint/60864/1/JimaainSafar2014_PendidikanAkhlakdalamSistemPendidikan.pdf)
- Masrukhin Muhsin. (2016). *Metode Bukhari Dalam al-Jami' al-Shahih: Tela'ah Atas Tashih dan Tadh'if Menurut Bukhari*. Dicapai dari <https://core.ac.uk/reader/267962650>
- Hasliza Hassan. (2019, Oktober 14). *BH Online: Pelajari Hadis Perlu Berguru Elak Salah Tafsir*. Dicapai dari <https://www.bharian.com.my/rencana/agama/2019/10/617439/pelajari-hadis-perlu-berguru-elak-salah-tafsir>
- Kementerian Pendidikan Malaysia. (t.t). *Draf Dokumen Standard Kurikulum dan Pentaksiran: Pendidikan Islam Tahun Enam*. Dicapai dari <https://www.moe.gov.my/menumedia/media-cetak/penerbitan/dskp-kssr/1265-dskp-kssr-pendidikan-islam-tahun-6/file>